

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์พุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของไทย ประการที่ ๒ เพื่อศึกษาพุทธวาทวิทยาในพระพุทศศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และประการที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์พุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และองค์ความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การศึกษานี้มีแนวทางการศึกษา เพื่อตอบปัญหาที่ต้องการทราบตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตก ซึ่งมีประเด็นย่อยที่สำคัญได้แก่ ความหมาย ประเภท ของวาทวิทยา การพูด และการสื่อสาร แนวคิดทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของไทย รวมทั้งศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องกับวาทวิทยา ซึ่งนำเสนอสาระไว้ในบทที่ ๒ ส่วนแนวคิดพุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายตามวัตถุประสงค์ประการที่สองนั้น มีประเด็นแรกเกี่ยวกับวาทวิทยาในทัศนะของพระพุทศศาสนา อันได้แก่ วาทวิทยาในหลักธรรมทางพระพุทศศาสนา และในคัมภีร์พระพุทศศาสนา กับประเด็นหลังเกี่ยวกับวาทวิทยาตามแนวพุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งนำเสนอสาระไว้ในบทที่ ๓ สำหรับวัตถุประสงค์ข้อ ๓ ซึ่งเป็นประการสุดท้ายนั้น มีประเด็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์พุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวาทของบุคคลสำคัญในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย องค์ความรู้ที่ได้รับและรูปแบบ (Model) ขององค์ความรู้ที่ได้และการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งนำเสนอสาระไว้ในบทที่ ๔ ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๕.๑.๑ ทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตก

การศึกษาทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกจำแนกเป็นหัวข้อย่อยที่ศึกษาได้คือ ความหมาย ประเภทของวาทวิทยา การสื่อสารและการพูด ความเป็นมาของทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของประเทศไทย รวมทั้งศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องกับวาทวิทยา

วาทวิทยา คือ วิชาที่ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ทั้งในลักษณะที่ใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำ ส่วนการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็น จากผู้ส่งสารจากสื่อต่างๆ ไปยังผู้รับสาร และการพูด หมายถึง การถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความรู้สึก หรือความต้องการของผู้พูด ด้วยถ้อยคำน้ำเสียงกิริยา ท่าทาง ให้ผู้ฟังรับรู้และตอบสนองตรงตามกับผู้พูดต้องการ

วาทวิทยา หรือวิชาการพูดจำแนกได้ ๒ ประเภท คือ การพูดเชิงศิลปะ (Speech Art) กับการพูดเชิงวิทยาศาสตร์ (Speech Science) (ดูแผนภูมิที่ ๒ ประเภทของวิชาการพูดหรือวาทวิทยา) ส่วนการพูดจำแนกได้หลายประเภท เช่น จำแนกตามรูปแบบ จำแนกตามวิธีพูด จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการพูด (ดูตารางที่ ๑ ประเภทของการพูด) และการสื่อสารจำแนกได้หลายประเภท เช่น จำแนกตามจำนวนผู้สื่อสาร จำแนกตามกระบวนการ จำแนกตามภาษาสัญลักษณ์ที่แสดงออก (ดูตารางที่ ๒ ประเภทของการสื่อสาร)

ทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตก แบ่งเป็นยุคกรีกโบราณและโรมันกับยุคตะวันตกสมัยใหม่

ยุคกรีกโบราณและโรมัน กล่าวถึงอาณาจักรกรีซ (Greece) เป็นประเทศแรกทางตะวันตกที่ให้ความสนใจและส่งเสริมด้านการพูดและวิชาการพูด มีการเปิดโรงเรียนสอนวิชาการพูดเมื่อประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล นักพูดชาวกรีกที่มีชื่อเสียงได้แก่ จอร์เจียส โสคราติส เพโลโอริสโตเติล และดิมอสเทนีส สำหรับอริสโตเติล ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวิชาการพูด ส่วนดิมอสเทนีสเป็นผู้ที่พิสูจน์ให้โลกเห็นว่า วิชาการพูดนั้นทุกคนสามารถเรียนและฝึกฝนได้ตลอดจนสามารถเป็นนักพูดที่ดีได้โดยไม่ต้องมีพระสวรงค์เสมอไป และดิมอสเทนีสได้รับยกย่องว่าเป็นนักพูดคนสำคัญที่มีชื่อเสียงที่สุดของกรีซและของโลก

หลังจากยุคอาณาจักรกรีซรุ่งเรืองผ่านไป อาณาจักรโรมันได้รุ่งเรืองต่อมา โรมันส่งเสริมด้านการพูดเช่นเดียวกับกรีก นักการพูดชาวโรมันที่มีชื่อเสียงได้แก่ ซีเซโร และจูเลียล ซีซาร์

ยุคตะวันตกสมัยใหม่ เริ่มขึ้นเมื่อกรีซและโรมันเสื่อมคลายความรุ่งเรืองลง วิชาการพูดได้แพร่ขยายไปสู่ประเทศตะวันตกมียุโรปและอเมริกา นักพูดที่มีชื่อเสียงเช่น เซอร์ วินสตัน เลโอนาร์ด สเปนเซอร์ – เซอร์ซิล อิตินายกรัฐมนตรีแห่งสหราชอาณาจักร อับราฮัม ลินคอล์น และจอห์น เอฟ. เคนเนดี อดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

นักพูดทั้งในยุคกรีกโบราณและโรมัน หรือแม้แต่ักพูดในยุคตะวันตกสมัยใหม่ มีหลักการในการพูดที่เป็นแนวคิด^๑ มากกว่าทฤษฎี^๒ แต่มีนักพูดบางคนเช่นอริสโตเติล มีหลักการที่มีลักษณะเป็นทฤษฎี เช่นเดียวกับดิมอสเทนีส ที่มีทฤษฎีการพูด ซึ่งผ่านการศึกษาทดลองด้วยตัวของเขาเองมาแล้ว

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาการศึกษาที่เน้นสอนการปฏิบัติงานทางวิชาชีพไปสู่การศึกษาวิจัยเพื่อสร้างแนวปรัชญาทางวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีของการสื่อสารได้เริ่มก่อตั้งขึ้นโดยค่อยๆแยกจากทฤษฎีทางสังคมวิทยา จิตวิทยา ภาษา กลายมาเป็นศาสตร์ใหม่ที่เรียกว่า การสื่อสารมวลชน (Mass Communication Study)

วิชาการสื่อสารมวลชนได้ปรับตัวเอง และขยายตัวจากความเป็นเพียง นิเทศศิลป์ (Communication Art) มาเป็นนิเทศศาสตร์ (Communication Art and Science) หรือเรียกสั้นๆ

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๙๗

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๙๘

ว่า Communication Arts สมบูรณ์ในสองทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ ๒๐ ทฤษฎีของการสื่อสารมิได้จำกัดอยู่เฉพาะที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนเท่านั้น แต่ครอบคลุมการสื่อสารทุกประเภท นับตั้งแต่การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) ไปจนถึงการสื่อสารของโลก (Global Communication)

วิชาการพูดหรือวาทวิทยาเริ่มมีการเรียนการสอนกันตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ แต่การสอนในยุคนี้ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีเพียงแนวคิดที่สอนศิษย์ ยังไม่มีรูปแบบของทฤษฎีที่ชัดเจน จนถึงสมัยของอริสโตเติล เขาได้เขียนหนังสือประกอบการสอนวิชาการพูดขึ้น และได้เสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีการสื่อสารด้วยการพูดไว้ ต่อจากนั้นก็มึนักวิชาการสื่อสารอีกหลายคนเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีของตนไว้ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีของอริสโตเติล สารระคือ องค์ประกอบสำคัญของการพูดมี ๓ ประการ ได้แก่ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) หรือเขียนสั้นๆ ให้จำง่ายคือ S-S-A

ทฤษฎีของดิมอสเทนีส สารระคือ ทุกคนไม่จำเป็นต้องมีพรสวรรค์เสมอไป หากตั้งใจฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นนักพูดที่ดีได้ตัวเขาเองทั้งที่มีปัญหาการพูด แต่เมื่อทดลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเองก็สามารถประสบผลสำเร็จได้

ทฤษฎีของลาสเวลล์ กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารว่ามี ๕ ประการ ได้แก่ ใคร กล่าวอะไร ส่งสารโดยช่องทางใด ให้แก่ใคร และผลของการสื่อสารคืออะไร

ทฤษฎีของแซนนอนและวีเวอร์ คือ การส่งสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารทางโทรศัพท์ โดยคำนึงถึงสิ่งรบกวนสาร ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ สิ่งรบกวนทางกายภาพ เช่น เสียง อากาศร้อน หรือหนาวเกินไป และสิ่งรบกวนทางจิตใจ เช่น อาการเจ็บป่วย ความไม่สบายใจ กำลังอยู่ในอารมณ์โกรธหรือเศร้า

ทฤษฎีของออสกูดและชแรมม์ สารระ คือ รูปแบบของการสื่อสารสองทาง (Two way communication) เมื่อผู้ส่ง ส่งสารไปยังผู้รับ เมื่อผู้รับแปลความหมายของสารที่ได้รับแล้วก็กลายเป็นผู้ส่ง คือส่งสารกลับไปยังผู้ส่งครั้งแรกที่กลายเป็นผู้รับในครั้งหลังจึงเป็นลักษณะของการสื่อสารสองทาง

ทฤษฎีของเบอร์โล สารระ คือ องค์ประกอบของการสื่อสารมี ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทางสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) อาจเขียนย่อๆ ได้ว่า ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล

นอกจากนี้ก็มีทฤษฎีของเกิร์บเนอร์ ซึ่งคล้ายกับทฤษฎีของลาสเวลล์ และทฤษฎีของชแรมม์ ซึ่งนำแนวคิดของออสกูดมาเพิ่มเติม โดยเน้นความสำคัญในเรื่องประสบการณ์ของทั้งสองฝ่าย

บรรดาทฤษฎีวาทวิทยาหรือทฤษฎีการสื่อสารด้วยการพูดทางตะวันตกที่นำเสนอมา มีลักษณะของการสื่อสารทั้งแบบทางเดียวและแบบสองทาง (คือปฏิกริยาตอบกลับจากผู้รับสาร) นั้น

ทุกทฤษฎีมีองค์ประกอบของการสื่อสารร่วมกัน ๓ ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร เช่น ทฤษฎีของอริสโตเติลที่มีรูปแบบ S – S – R คือ Speaker ---> Speech ---> Audience ซึ่งถือเป็นแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานและเป็นอมตะ (Classic) ส่วนทฤษฎีต่อๆมาก็มีการเพิ่มช่องทางรับสาร (channel) เช่น ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล หรือ เน้นปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ของผู้รับสาร เช่น ทฤษฎีของออสกูดและชแรมม์

ทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของไทย

คนไทยเห็นความสำคัญของการพูดมาช้านานแล้ว เห็นได้จากภาษิตและคำคมเกี่ยวกับการพูดที่ยังมีใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น “พูดดีเป็นศรีแก่ตัว” “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท” “ปลาหมอตายเพราะปาก” เป็นต้น แต่การพูดอย่างมีหลักเกณฑ์และมีวิธีการปฏิบัติเป็นขั้นตอนนั้น ไม่อาจกำหนดระยะเวลาได้ชัดเจน แต่ปรากฏว่ามีการบันทึกการพูดแบบต่างๆไว้เป็นหลักฐานเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นพระราชดำรัสของพระเจ้าแผ่นดินในพระราชพิธีต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสที่ได้รับยกย่องว่าดีเยี่ยมได้แก่พระราชดำรัสตอบในพระราชพิธีต่างๆ และเทศนาเสื่อป่าของล้านเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ระหว่างพ.ศ. ๒๔๗๐

วิชาการพูดโดยกำหนดเป็นหลักสูตรที่แน่นอนเริ่มมีการเรียนการสอนในประเทศไทยครั้งแรกที่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการประมาณพ.ศ. ๒๕๑๐ เช่น ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา แต่เป็นเพียงหลักสูตรวิชาหนึ่งเท่านั้น ต่อมาจึงมีการเปิดสอนวิชาการพูดเป็นหลักสูตรสาขาวิชาโดยตรงตามมหาวิทยาลัยของรัฐและของเอกชน เช่น ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีวาทวิทยาทางตะวันตกได้นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของไทย ทั้งในเชิงศิลปะ (Speech Art) และเชิงวิทยาศาสตร์ (Speech Science) โดยเริ่มต้นจากเชิงศิลปะก่อนโดยเน้นตามหลักการของการพูด ในที่สาธารณะหรือในที่ประชุมชน สำหรับทฤษฎีที่นำมาใช้มักนิยมเริ่มด้วยทฤษฎีพื้นฐาน คือ ทฤษฎีของอริสโตเติล ซึ่งประกอบด้วย ผู้พูด คำพูด และผู้ฟัง โดยศึกษาแต่ละองค์ประกอบ เช่น บุคลิกภาพของผู้พูด การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา และการวิเคราะห์ผู้ฟัง เป็นต้น ซึ่งมีการเรียนการสอนทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา โดยใช้ชื่อ วาทวิทยา วาทกร วาทนิเทศ หรือวิชาการพูด ต่างกันไปแต่ละสถาบัน

สำหรับวาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์นั้น ได้รับความสนใจจากคนไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๕ นี้เอง แต่ปัจจุบันได้รับความสนใจมากขึ้น มีการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีและโท หลักสูตรวิชาความผิดปกติของการสื่อความหมาย (Communication Disorders) และมีคลินิกบำบัดความผิดปกติของการสื่อความหมายเป็นแห่งแรกของไทยที่ภาควิชาโสต ศอ นาสิก มหาวิทยาลัยมหิดล และหลักสูตรปริญญาโทการศึกษาพิเศษ (การสอนผู้มีความบกพร่องทางการได้ยิน) ซึ่งมีรายวิชาการแก้ไขความบกพร่องทางการพูดร่วมด้วย ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมี

บริการแก้ไขความบกพร่องทางการพูดแห่งแรกของประเทศไทย ในระดับประถมศึกษา ที่โรงเรียนประถมสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และโรงเรียนประถมกับมัธยมศึกษาทั่วไป ในระยะต่อมา

แนวคิดทางวาทวิทยาที่นำมาใช้ในไทยเป็นการเรียนการสอนวาทวิทยาเชิงศิลปะ โดยเน้นหลักการและวิธีการพูดในที่ประชุมชน ซึ่งจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพูดเพื่อให้ประสิทธิผล อันได้แก่หลักการโดยตรง และการใช้วัจนสาร กับอวัจนสาร ประกอบ รวมทั้งการนำศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามาใช้ด้วย

หลักการพูดเพื่อประสิทธิผล หมายถึง การพูดเพื่อให้ประสบความสำเร็จหรือให้สัมฤทธิ์ผลนั่นเองโดยมีหลักอยู่ ๑๐ ประการ คือ แนวความคิดดี มีวัตถุประสงค์ ตรงหลักการ ผ่านวิเคราะห์ เสียงเหมาะสม อุดมสาระ บุคลิกลักษณะเด่น เน้นความกระชับ สร้างความประทับใจ และใช้ภาษาถูกต้อง ส่วนการใช้วัจนสาร หรือวัจนภาษา ซึ่งหมายถึงภาษาถ้อยคำ กับอวัจนสารหรืออวัจนภาษา ซึ่งหมายถึงการสื่อสารโดยไม่ใช้ถ้อยคำนั้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การพูดเกิดประสิทธิผล ตรงตามความมุ่งหมายของผู้พูด

ในวิชาวาทวิทยามีการนำศาสตร์อื่นเข้ามาประกอบในการพูด ซึ่งได้แก่วิชาจิตวิทยาการพูด เช่น ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามแนวคิดของมาสโลว์ หลักบันได ๕ ขั้นของมอนโร จะช่วยให้ผู้พูดวิเคราะห์ผู้ฟังได้ถูกต้องเพื่อความสำเร็จในการพูดทุกครั้ง

วิชาวรรณคดีวิจักษ์เป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวาทวิทยาโดยนำหลักของวรรณคดีวิจารณ์ ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ วินิจฉัยสาร วิจารณ์ และวิพากษ์ มาประยุกต์สำหรับวิเคราะห์เกี่ยวกับกลวิธีการพูด โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ภาษา และการใช้ส่วนเสริมสร้างภาษาในการพูด นอกจากนี้ยังมีวิชาวาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะช่วยเสริมวาทวิทยาเชิงศิลปะโดยเฉพาะการปรับปรุงบุคลิกภาพภายนอกของผู้พูดในด้านเสียงและการออกเสียงให้ถูกต้องเหมาะสม

สำหรับการศึกษาแนวคิดวาทวิทยาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย มีประเด็นสำคัญ ๒ ประการ ประเด็นแรก คือ แนวคิดวาทวิทยาในพระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่อาจแบ่งได้ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านปกป้องประชาชนมิให้ประพฤติดีผิด ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านพาสังคมสู่สันติสุขกับหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีกถาวัตถุ มลिनทปปัญหา อีกประเด็นหนึ่ง คือ พุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย แบ่งเป็น ๒ ประเด็นย่อย คือ พุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวาทะของบุคคลสำคัญในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย องค์ความรู้ทางพุทธวาทวิทยาที่นำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน

๕.๑.๒ แนวคิดวาทวิทยาในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพูดหรือวาทวิทยาไว้มิใช่น้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ซึ่งอาจแบ่งได้สามด้านคือ ด้านปกป้องประชาชนมิให้ประพฤติดิต ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านพาสังคมสู่สันติสุข ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

ด้านปกป้องประชาชนมิให้ประพฤติดิต กล่าวถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะคุ้มครองประชาชนมิให้ประพฤติดิต ได้แก่ ศีล ๘ ศีล ๕ (เบญจศีลเฉพาะข้อ ๔) ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ให้ละเว้น และกสุลกรรณบท ๑๐ (เฉพาะวจีกรรณ ๔) ซึ่งหมายถึงทางแห่งกรรมดีหรือทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศลอันเป็นแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นปกติวิสัย

ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นบรมครูดังปรากฏในบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณตอนหนึ่งที่ว่า “สตาเถวมนุสสาณ” ซึ่งหมายถึงทรงเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงสามารถในการพูดสั่งสอนหรือแสดงธรรมแก่ผู้ฟังหรือบรรดาพุทธบริษัทให้เข้าใจแจ่มแจ้งในธรรมของพระองค์ เพราะทรงมีพุทธลีลาในการสอน ซึ่งได้แก่ สนทสนา (ชี้แจงให้เห็นประจักษ์) สมาทปนา (พูดเชิญชวนให้เกิดศรัทธา) สมุตเตชนา (เร้าใจผู้ฟังให้กล้าหาญ) สมปหังสนา (พูดให้ผู้ฟังเบิกบานใจ) หรือพูดสั้นๆ ว่า “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง” อันเป็นศิลป์วิธีในการสอนของพระพุทธองค์ ควบคู่กับกลวิธีในการสอน ที่ พระพุทธองค์ทรงใช้วิธี รู้จักบุคคลที่จะสอน ๑ เลือกธรรมะ สอนให้เหมาะกับบุคคล ๑ สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม ๑ สอนจากง่ายไปหายาก ๑ สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ ๑ สอนด้วยการเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย ๑ สอนด้วยอุปกรณ์การสอน ๑ สอนด้วยการทำตัวอย่างให้ดู ๑ รวม ๘ ประการ โดยเฉพาะประการที่ ๘ นี้ พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างของมนุษย์ตลอดพระชนมชีพของพระองค์ สมดังอมตพจนานะที่ว่า “ยถากาโร ตถาวาที ยถาวาที ตถากาโร” ทรงปฏิบัติพระองค์มาเช่นไร ก็ทรงกล่าวสอนกับผู้อื่นเช่นนั้น ทรงกล่าวสอนผู้อื่นเช่นไร ก็ทรงปฏิบัติพระองค์เช่นนั้น

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนหลายแบบ ได้แก่ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ เฉพาะแบบตอบปัญหา ทรงใช้หลายวิธี คือตอบแบบ ตรงไปตรงมา แบบ ย้อนถามก่อนแล้วค่อยตอบ แบบแยกประเด็นตอบ และแบบตัดประเด็นหรือไม่ตอบ ทั้งนี้ทรงพิจารณาตอบให้เหมาะกับแต่ละปัญหาที่มีผู้ทูลถาม

นอกจากพุทธลีลาในการสอนแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงมีพุทธวิธีในการพูด ได้แก่ หลักการซึ่งประกอบด้วยหลักการทั่วไปคือ นวัคสัตตสุตสน กับหลักการเฉพาะดังปรากฏอยู่ในอภยราชกุมารสูตร เช่น คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่นพระองค์ไม่พูด หรือคำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาพูด เป็นต้น นอกจากหลักการในการพูดแล้ว พระองค์ยังทรงมีวิธีการกล่าวคือ การวิเคราะห์ก่อนการใช้อวจา ซึ่ง

หากจะถือตามหลักการพูดในที่ชุมนุมชนในวิชาวาทยวิทยาเชิงศิลปะก็คือ การวิเคราะห์ผู้ฟังรวมทั้งโอกาสและจังหวะเวลา ก่อนพูด สำหรับพระพุทธร่องค์จะทรงสอนหรือตรัสกับผู้ฟังได้อย่างเหมาะสมกับภูมิหลังของบุคคลผู้นั้น เพราะพระองค์ทรงรู้จักนิสัยของผู้ฟังด้วยอภิญญา ทั้งยังทรงแบ่งกลุ่มคนตามระดับปัญญาธรรมอันเปรียบด้วยบัว ๔ เหล่ากับบุคคล ๔ จำพวก คือ บัวพินน้ำ – อุกมตัตถุญญ ๑ บัวปริ่มน้ำ – วิปจิตถุญญ ๑ บัวยังอยู่ใต้ผิวน้ำ – เนยยะ ๑ และบัวจมอยู่ในน้ำ – ปทปรมะ ๑ ดังตัวอย่างการโปรดโจรองคฺคิลมาล เพราะทรงวิเคราะห์แล้วว่า เป็นผู้มียุบนิสัยพอที่จะโปรดให้บรรลุมรรคผลได้ ดังปรากฏในอังกุลิมาลสูตรนั้น หรือการโปรดพระวักกิลีผู้หลงใหลในพระรูปโฉมของพระองค์ พระองค์ก็ทรงพิจารณาแล้วว่าเป็นผู้สามารถจะบรรลุมรรคผลได้เช่นเดียวกันจึงทรงรอเวลาที่เหมาะสม จึงได้ตรัสให้สติแก่พระวักกิลี ทำให้พระวักกิลีได้สติเร่งปฏิบัติธรรมจนบรรลุผลสำเร็จ เหล่านี้แสดงว่า พระพุทธร่องค์ทรงมีวิธีการวิเคราะห์ก่อนการพูดนั่นเอง

หากจะพิจารณาหลักธรรมข้อสัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งหมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของคนดี ๗ ประการนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธร่องค์ทรงวางไว้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ก่อนจะสั่งสอนหรือกล่าววาจากับผู้ใด ซึ่งทำให้ประสบผลสำเร็จในการพูดทุกครั้ง

นอกจากการวิเคราะห์ผู้ฟังก่อนจะทรงสั่งสอนหรือตรัสกับผู้ใดแล้ว พระพุทธร่องค์ยังทรงมีรูปแบบในการพูด คือ มีอาร์มภกถา ด้วยการทักทายผู้ฟัง เช่น “ดูก่อน ราชกุมาร หรือ ผู้มีอายุ...” มีการดำเนินเนื้อหา ด้วยการพูดจากสิ่งง่ายไปหายาก ๑ พูดเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับชั้น ๑ พูดตรงเรื่อง ๑ พูดมีเหตุผล ๑ พูดไม่มากไม่น้อย ๑ พูดให้เข้าใจชัดเจนโดยยกประสบการณ์ตรงมาแสดง ๑ พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ๑ ทั้งยังทรงมีกลวิธีหรือเทคนิควิธีพูดเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจความได้ง่ายและจำได้แม่นยำทั้งเห็นจริง และเพลิดเพลินในการฟัง ด้วยวิธีใช้อุปมา อุปไมย ๑ ใช้อุปกรณ์ ๑ ยกอุทาหรณ์ และนิทานประกอบ ๑ ใช้การสาธิต ๑ ใช้ถ้อยคำภาษาที่เหมาะสม ๑ ใช้การลงโทษและให้รางวัล ๑ ใช้ความยืดหยุ่นในวิธีการ ๑ ใช้วิธีการรู้จังหวะและโอกาส ๑ ใช้อุบายการเลือกคนและเลือกปฏิบัติเป็นรายบุคคล ๑ และใช้กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ๑ สุดท้ายในการแสดงธรรมหรือทรงสั่งสอนผู้ฟัง พระพุทธร่องค์จะทรงมีปัจฉิมกถา โดยเฉพาะถ้าเป็นการยกชาดกมากแล้ว จะทรงลงท้ายด้วยการกล่าวถึงตัวละคร ในชาดกกลับชาติเกิดเป็นใครๆบ้าง เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งของผู้ฟัง

ทั้งพุทธลีลาในการสอนและพุทธวิธีในการพูดนั้นพระพุทธร่องค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระสัทธรรมแก่มวลมนุษย์ และประกาศพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก ซึ่งเป็นผลให้พระพุทธศาสนายืนยมาจนปัจจุบัน

ความสำคัญ ของวาทยวิทยาตามแนวพระพุทธศาสนาในแง่ของการพาสังคมสู่สันติสุขนั้น คือ การใช้วาจาเพื่อสร้างสรรค์ ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุขและสมานสามัคคี ดังนั้นการพูดจึงควรมีลักษณะดังนี้ (๑) สัมมาวาจา เป็นธรรมข้อ ๓ ในมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งหมายถึง การเจรจาชอบ คือประพฤติดิจสุจริต ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ๑ ไม่พูดส่อเสียด ๑ ไม่พูดคำหยาบ ๑ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ๑

(๒) ปิยวาจา เป็นธรรมะข้อ ๒ ในสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีใจ วาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี เป็นหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาวาจาพระพุทธเจ้าทรงเปรียบวาจาอันเป็นที่รักนี้ว่าเป็นคำพูดที่หวานปานน้ำผึ้ง ผู้พูดคำหวานเช่นนี้ได้ชื่อว่ามธุภาณี (๓) วาจาสุภาสิต หมายถึง ถ้อยคำที่กล่าวดีแล้วเป็นวาจามีประโยชน์ วาจาสุภาสิต เป็นมงคลข้อที่ ๑๐ ในมงคล ๓๘ ประการ มีปรากฏในมงคลสูตร แสดงถึงความสำคัญของวาจา จัดเป็นกัลยาณวาจาที่บุคคลควรมีไว้ประจำตน เพราะเป็นอุดมมงคล สามารถนำชีวิตของบุคคลให้ดำเนินไปในโลกอย่างสันติสุข

คัมภีร์พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับวาทวิทยาเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในกถาวัตถุ สูตรที่ ๑ ที่กล่าวถึง ถ้อยคำที่ควรพูด เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ ๑๐ อย่าง เช่น ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษน้อย ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา และสูตรที่ ๒ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องที่ภิกษุไม่ควรสนทนา เป็นต้น

นอกจากกถาวัตถุที่ให้ความสำคัญในเรื่องของการพูดแล้ว ยังมีคัมภีร์มิลินทปัญหา ซึ่งเป็นบันทึกคำสนทนาโต้ตอบปัญหาธรรม ระหว่างพระนาคเสนกับพระเจ้ามิลินท์ แสดงถึงความรู้ความสามารถทางด้านการใช้สำนวนภาษาของผู้แต่งอย่างมาก ลักษณะที่เด่น คือ การใช้อุปมาอุปไมย เปรียบเทียบลักษณะธรรมกับสิ่งต่างๆ ให้เห็นได้ชัดเจน ผู้อ่านจะได้รับความรู้ทั้งด้านธรรมะและด้านวรรณคดี ได้เห็นตัวอย่างการใช้วาจาอย่างชาญฉลาดและสุขุมรอบคอบ รวมทั้งปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ทั้งกถาวัตถุและมิลินทปัญหานับเป็นข้อบ่งชี้ชัดว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่เรื่องของการพูดหรือวาทวิทยาเป็นอันมาก

๕.๑.๓ พุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวาทีของบุคคลสำคัญในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

พุทธวาทวิทยาที่ปรากฏในวาทีของบุคคลสำคัญในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย มีทั้งฝ่ายกรุงศรีอยุธยา คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระวันรัตแห่งวัดป่าแก้ว และเหล่าอำมาตย์ กับฝ่ายกรุงหงสาวดี คือ พระเจ้ากรุงหงสาวดี พระมหาอุปราช และพระสนม แต่ละฝ่ายมีวาทีในลักษณะต่าง ๆ กัน ซึ่งได้นำวิเคราะห์ไว้ในบทที่ ๔

พุทธวาทวิทยา หมายถึง การพูดเชิงพุทธ ซึ่งในการวิจัยนี้กล่าวถึงการพูดตามแนวหลักพุทธธรรมและศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ จิตวิทยา วาทวิทยาเชิงศิลปะ วาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ บางประการ และหลักวรรณคดีวิจักษ์ ซึ่งได้นำไปวิเคราะห์ลักษณะพุทธวาทวิทยาในวาทีของบุคคลสำคัญในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายในบทที่ ๔

การวิเคราะห์พุทธวาทีที่ปรากฏในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย เป็นการศึกษาตามวัตถุประสงค์ประการที่สาม ซึ่งเป็นประการสุดท้าย และเนื้อหาสาระในบทที่ ๔ จะตอบปัญหาข้อนี้ โดยแบ่งเป็นประเด็นสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การวิเคราะห์ลักษณะทางพุทธวาทีในวาทีของบุคคลสำคัญในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย เป็นประเด็นแรก และองค์ความรู้ที่ได้รับการวิเคราะห์ รวมถึงรูปแบบ (Model) ขององค์ความรู้นั้น และแนวทางการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นประเด็นสุดท้าย

วรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายจัดเป็นวรรณคดียอพระเกียรติและวรรณคดีประวัติศาสตร์ซึ่งมีที่มาจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่แม้จะเป็นเรื่องสงครามแต่ลีลาการประพันธ์ของผู้นิพนธ์ ทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซึ่งน่าจะแห้งแล้งกลับมีอรรถรสตรึงใจชวนให้ติดตามจนได้รับการยกย่องว่ามีความดีเด่นในเชิงวรรณคดีที่มีรสไพเราะในกระบวนการใช้ถ้อยคำ การพรรณนาความ อุปมาอุปไมยและแบบแผนฉันทลักษณ์ ยังมีความพิเศษซึ่งไม่พบในวรรณกรรมเล่มอื่นมากนัก นั่นคือ บทสนทนาที่มีลักษณะของการใช้วาทีในเชิงมธุรสวาจา ปิสุณาวาจา อาจถึง ผรุสวาจา ปรากฏอยู่ ชวนให้ผู้อ่านพินิจวิเคราะห์โดยนัยแห่งวาทีวิทยาและจิตวิทยาได้ นับเป็นเสน่ห์ของลิลิตตะเลงพ่ายโดยเฉพาะ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์พุทธวาทีในวรรณกรรมไทยเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย” ครั้งนี้ สืบเนื่องจากการที่ผู้คนส่วนใหญ่ละเลยการใช้วาจาต่อกันให้เหมาะสม มีการใช้ถ้อยคำที่ไม่สุภาพ เหน็บแนม ถากถาง ไม่รีนหุ ระบายใจผู้ฟัง ส่งผลให้เกิดความขุ่นเคือง ขัดแย้งกันในกลุ่มสนทนา และขยายวงกว้างออกไปสู่สังคมส่วนรวม ประการหนึ่ง ประการต่อมาเป็นเรื่องของการละเลยต่อการไต่รู้ด้านประวัติศาสตร์อันเป็นภาพสะท้อนบทเรียนจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นแนวทางปลูกฝังความรักชาติ รักความเป็นไทย ความเสียสละ และความกตัญญูรู้คุณบรรพบุรุษที่สละชีพเพื่อชาติ นับแต่องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณปกป้องผืนแผ่นดินไทย ตลอดจนนักรบผู้กล้าและพี่น้องผองไทย ที่ยอมพลีชีพเพื่อแผ่นดินเกิด และประการสุดท้าย สังคมไทยละเลยวรรณกรรมไทย อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ แสดงถึงความเจริญด้านภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติที่ไทยมีใช้ของเราเองมานานแล้ว วรรณกรรมไทยมีความงดงามทั้งอรรถรสและสุนทรียรส ทั้งที่เป็นพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ และงานนิพนธ์ของกวีไทยหลายรุ่น อาทิ บทพระราชนิพนธ์ละครในเรื่องอิเหนา ของรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นยอดของกลอนบทละครใน บทพระราชนิพนธ์ เรื่องมัทนะพาธา ของรัชกาลที่ ๖ ซึ่งเป็นยอดของบทละครพูดคำฉันท์ งานนิพนธ์เรื่อง พระอภัยมณีของสุนทรภู่ ซึ่งถือว่าเป็นยอดของนิทานคำกลอน เหล่านี้ล้วนเป็นวรรณกรรม ที่มีลักษณะของวรรณศิลป์สมบูรณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของชาติ เป็นมรดกของลูกหลานไทยสืบไป

ผู้วิจัยจึงใคร่เสนอแนะให้ผู้สนใจนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการศึกษาเรื่องนี้ ทำให้เห็นว่า การวิเคราะห์พุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง คือวาทวิทยาเชิงศิลปะ วาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ จิตวิทยาการพูด และวรรณคดีวิภาษนั้น ทำให้ได้องค์ความรู้ในรูปแบบของ “SUN – C” ที่สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไปได้ ดังข้อเสนอแนะตามแนวทางปฏิบัติดังนี้

๑. ในวงการการศึกษา ครูอาจารย์อาจชี้แนะผู้เรียนให้เห็นความแตกต่างของการพูดหรือวาทวิทยาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ เห็นคุณ และโทษ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ กันเพื่อให้เกิดทักษะ โดยอาศัยแนวทางจาก SUN – C MODEL ประกอบได้

๒. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ควรส่งเสริมพัฒนาการด้านวาทวิทยา ให้แก่บุคลากรในหน่วยงานของตน โดยใช้รูปแบบ SUN – C เป็นแนวทางในการฝึกฝนปฏิบัติเพื่อให้ได้ประสบการณ์ และทักษะ จนสามารถนำไปปรับใช้ในสังคมได้

๓. ส่งเสริมให้บุคคลมีพุทธวาทวิทยาในลักษณะมธุรวาจา กับกัลยาณวาจา ซึ่ง หมายถึง ปิยวาจา สัมมาวาจา และวาจาสุภาสิต แต่ควรงดเว้นลักษณะปิสุณาวาจา ซึ่งรวมถึงผรุสวาจา สัมผัสปลापวาจา และมุสาวาจา โดยอาศัย SUN-C MODEL เป็นแนวทางประกอบ ด้วยการเผยแพร่ในรูปของบทความในวารสารต่างๆ ได้ เป็นการช่วยขยายความรู้ความเข้าใจด้านพุทธวาทวิทยาเชิงวิเคราะห์ตามหลักพุทธธรรมกับศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะส่งผลในทางสร้างสรรค์สู่สังคมสันติสุขต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรทำวิจัย ศึกษาวิเคราะห์พุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องอื่นๆ เช่น บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง “มัทนะพาธา” บทละครพูดเรื่อง “หัวใจนักรบ” บทละครร้อง เรื่อง “สาวเครือฟ้า” เป็นต้น

๒. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เรื่องอื่นๆ โดยเน้นการวิเคราะห์ด้านวาทวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ